

De genealogische methode,

door MR. DR. J. C. MARIS VAN SANDELINGENAMBACHT.

§ 1. Grondbeginselen.

De wetenschap der op afstamming berustende maatschappelijke familiebetrekkingen tussen de mensen, kortweg de genealogie of de geslachtskunde, stelt aan de beoefenaren eisen van kennis en vaardigheid. Hierin bestaan academische graden noch normen, deze wordt niet geëxamineerd of gedoceerd: de genealogie is gebleven populair domein voor ieder, die niet slechts bij het ogenblik leeft, maar zich zelf en de medemens ziet als schakels tussen het verleden en de toekomst. Door middel van de genealogie wil men zich het werkelijk maatschappelijk beeld van het voorgeslacht voorstellen, en daarmee zijn nut doen.

Deze sfeer bepaalt de didactiek, waarvan een onderdeel uitmaakt de genealogische methode of werkwijze: het richtsnoer voor opzet en uitvoering van een onderzoek.

Wij willen allereerst het grondbeginsel der genealogische methode bepalen en merken dan op, dat, volgens de in onze landen aanvaarde christelijke levenshouding, vanouds het gezin geldt als de kernfactor van het algemeen welzijn. Bijgevolg heeft de overheid zich met het familierecht ingelaten. Het familierecht houdt in de *statuta personalia*, dit wil zeggen de voorschriften, welke betrekking hebben op de attributen van de mens, waaraan zijn herkomst blijft verbonden, zoals de staat van gehuwd of ongehuwd, van wettig of onwettig, van levende of overlevende, van minderjarig of meerderjarig. In verschillende landen heersen op dit gebied onderscheidene rechtsopvattingen, onder meer ten aanzien van het huwelijk¹⁾; de Benelux-landen hebben op 11 mei 1951 een verdrag gesloten tot het invoeren van een eenvormige wet betreffende het internationaal privaatrecht, dat mede het familierecht omvat.

Bij deze ontwikkeling moeten wij als basis van de genealogische methode aannemen het tweeledig beginsel van de „wettige afstamming”. Dit beginsel zal de leidraad zijn voor onze verdere beschouwingen.

§ 2. Bloedverwantschap en afstamming.

Deze zijn — onder bepaalde wettelijke voorwaarden — grondslagen van een geslacht. Op het voetspoor van de wet omschrijven wij deze elementen als volgt:

Afstamming doet bloedverwantschap ontstaan, en bloedverwantschap is de betrekking tussen personen, die de een van de ander afstammen of een gemene stamvader hebben. De betrekking, waarin twee personen tot elkander staan, wordt een graad genoemd; de opvolging van graden maakt een linie. De opvolging van graden van vader op zoon heet de rechte linie, de opvolging van graden tussen personen, afstammende uit een gemeenschappelijke voorvader, noemt men de zijlinie. De nederdalende linie loopt van stamvader naar nakroost, de opgaande linie in omgekeerde richting. De graad van bloedverwantschap wordt berekend op het aantal geboorten tussen de betrokken personen. Zo bestaat een zoon zijn vader in de eerste graad, terwijl oom en neef verwanten zijn in de derde graad. Het ezelsbruggetje is: het aantal graden is gelijk aan het aantal betrokken personen verminderd met één. In oudere tijden hadden aanduidingen als „oom”, „neef”, „zwager” niet de vaststaande betekenis van heden, zodat de onderzoeker een Middel Nederlands woordenboek bij de hand moet hebben; een raad welke ook overigens in de genealogie te pas kan komen.

Een geslacht vangt, voor de genealogie, aan met de oudst bekende stamvader.

Overeenkomstig de maatschappelijke opvattingen en krachtens het beginsel van wettige afstamming, zet een natuurlijke zoon het geslacht niet voort, maar sticht dit kind eventueel een nieuw geslacht.

De zoon uit een morganatisch, doch wettig, huwelijk heeft wel de hoedanigheid van stamhouder, daar hij slechts verstoken blijft van sommige, bijkomstige rechten, zoals in een regerend vorstenhuis van de troon. Wanneer in de middeleeuwen sprake is van bastaardij, zal men deze moeten trachten te onderkennen als „onwettig natuurlijk”, of „wettig-morganistisch”. Een belangwekkende beschouwing over bastarden heeft Dr. A. E. W. Dek toegevoegd aan zijn „Genealogie der Graven van Holland”, uitgave 1954.

De adoptief-zoon houdt op in burgerlijke betrekking te staan tot zijn bloedeigen familie, zonder anderzijds een afstammeling te worden van zijn adoptief-ouders. Getoetst aan het beginsel van „wettige afstamming” sticht de geadopteerde een nieuw geslacht. Adoptie is en blijft een juridisch maaksel, dat in het bestel van de natuur geen wijziging kan brengen, en wekt slechts de schijn van opname in een ander bestaand geslacht. Adoptie beantwoordt in zoverre aan het gezegde: *mundus vult decipi, ergo decipiatur* (de wereld wil nu eenmaal bedrogen worden, laten wij haar daarom ook maar bedriegen). De onwerkelijkheid van adoptie komt nog tot uiting bij het kind, dat de adeldom van zijn adoptief-vader niet kan verwerven; deze situatie werd treffend getypeerd door Hendrik Hagenaar in „Het Vaderland” van 26 januari 1956. Het Koningskind, dat door adoptie mocht worden prijsgegeven, treedt geheel en al uit het Koninklijk huis.²⁾

Toen wij hierboven bloedverwantschap en afstamming stelden als grondslagen van een geslacht, maakten wij wettelijk voorbehoud. Wij doelden daarbij op de omstandigheid, dat „wettelijke afstamming” aan de genealogie geen fysieke bloedverwantschap waarborgt. De wet verklaart namelijk voor wettig kind ieder kind, staande huwelijk geboren, zonder, — behoudens hoge uitzondering —, onderzoek naar het vaderschap toe te laten. Voorts kan het kind ener ongehuwde moeder door opvolgend huwelijk van de moeder met een man, die de vader niet is, gewettigd worden als ware het een bloedeigen vrucht van deze lieden. In het dagelijks leven doet zich herhaaldelijk het geval voor van de geboorte van een kind tussen de 180ste en de 300ste dag na de huwelijksontbinding; het staat dan de aangever van deze geboorte vrij, om een geboorteakte te laten opmaken van een wettig dan wel van een natuurlijk kind! Deze praktijk heeft protest uitgelokt³⁾. Zo kan intussen de toeleg slagen, om het kind vatbaar te maken voor wettiging door een andere man dan de vader. Een soortgelijke toeleg had succes onder de navolgende omstandigheden: anno 1947 werd een kind geboren uit een vrouw wier echtgenoot, zoals eerst later, na de geboorte, kwam vast te staan, al in 1944 was overleden; van dit kind was een geboorteakte opgemaakt als wettig kind van die (overleden!) echtgenoot der moeder, maar deze laatste vorderde nu schrapping van de naam van die man uit de geboorteakte, waarmee het kind de staat van wettigheid zou verwisselen met de staat van natuurlijk kind der moeder. De Hoge Raad der Nederlanden oordeelde deze vordering rechtens juist bij arrest van 20 januari 1950⁴⁾. Wie zich in dergelijke verwickelingen wil verdiepen, leze het maandblad „Het Personeel Statuut”, uitgegeven N. Samsom N.V., Alphen aan de Rijn.

De wet voldoet dus niet ten volle aan de natuurlijke zede-

²⁾ Zie over Adoptie: „Nederlandsche Leeuw” 1954, k. 272 en 1955, k. 369.

³⁾ Zie „Nederlands Juristenblad” 1955, blz. 484.

⁴⁾ Zie „Nederlands Jurisprudentie” 1950, no. 704.

¹⁾ Vgl. Dr. J. C. de Meyere, in „De Protestant” 1957, blz. 228—238.

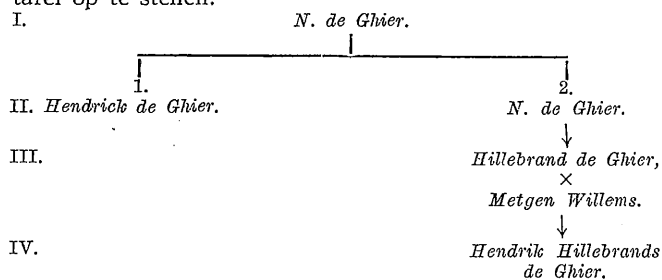
lijke normen van het huwelijk, schiet te kort gelijk elk ander mensenwerk. De ridderlijke orde Balije van Utrecht, die voor toelating tot haar Huis „onbesmette” kwartieren verlangt, merkt zedelijke onregelmatigheden, welke de wet niet keert, als „besmetting” aan, maar overigens baseert men zich in de genealogie op de wel formeel „wettige” „afstamming”. Hier doet zich een kenmerkend onderscheid voor met de biologie, waarin slechts de fysieke afstamming telt.

§ 3. De naam.

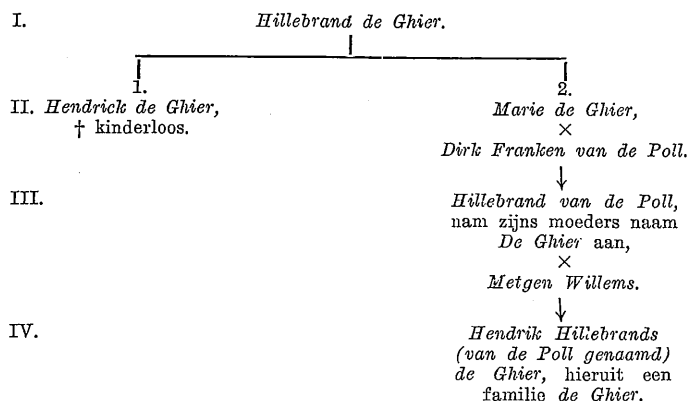
In het bijzonder de geslachtsnaam vervult een functie bij de genealogische methode. Hiermede raken wij de naamkunde en het naamrecht.

Door de naamkunde is het veelal mogelijk een geslacht te herleiden tot zijn herkomst, een herkomst verbonden aan een bepaalde voorvader, landstreek, bezitting, beroep of hoedanigheid, allemaal belangrijke aanwijzingen voor de kennis van het voorgeslacht. De gezaghebbende instituten op dit gebied zijn de afdeling voor naamkunde der Koninklijke Nederlandsche akademie van wetenschappen te Amsterdam en haar zusterinstelling te Leuven, alwaar men voorlichting kan verkrijgen. Wij noemen ook het standaardwerk voor geslachtsnamen van Winkler. In het maandblad „De Nederlandsche Leeuw” van mei 1955, kol. 155—158, heeft Mr. H. J. Bernsen, — onder verwijzing naar de uitgebreide literatuur —, tot voorzichtigheid gemaand bij het verklaren van namen; de schrijver wees, onder meer, op de naam *Grootaars*, die normaal gevormd is uit Groote Aert's zoon, maar die niettemin in de Encyclopedie van namen” door A. Huizinga zonder schroom gerubriceerd werd onder de „menselijke lichaamsdelen”!!

De naam betekende oorspronkelijk geen onderscheidende aanduiding van geslachten, en heeft, rechtshistorisch, een geheel zelfstandige ontwikkeling doorgemaakt. Het beslissend verschil is wel geweest, dat het patriarchaal stelsel, volgens hetwelk in de westerse samenleving de voortzetting van een geslacht uitsluitend langs de manlijke lijnen plaats vindt, bij de overgang van namen eertijds niet gold. Tot in de negentiende eeuw toe liet men zijn kinderen achternamen aannemen, onder meer, uit overwegingen van peetschap of van zakelijke verwachtingen. Zo zijn de families *Van Rechteren* en *Van Voorst tot Voorst*, die in het „Nederland's Adelsboek” als afzonderlijke geslachten opgenomen zijn, in feite slechts takken van één manstam. Hoe misleidend naamsovergangen langs vrouwelijke linie voor de genealogie kunnen zijn, toont de beschrijving aan van „De Vicarieën in Gelderland”, waar de auteur W. Wijnaendts van Resandt, onder Driel (Bommelerwaard) vermeldt..... „Vicarie ter eere van Mariae virginis en „St. Johan evangelist..... 3 Juli 1630 geconfereerd op *Hendrik Hillebrandsz. de Ghier*, zoon van wijlen *Hillebrand* en „*Metgen Willems*,en wiens vader het recht van collatie „geërfd had van zijn oom *Henric de Ghier*”. De akten van overgang der vicarie wekken de schijn van een opvolging langs manlijke lijn, en men zou geneigd zijn hieruit deze stamtafel op te stellen:

Maar in waarheid was de filiatie aldus:

Het aanwijsbaar motief voor deze overgang van de naam was gelegen in de uitsterving van de tak van I *Hillebrand de Ghier* in de manstam en in het toevallen der vicarie en van andere erfgoederen aan de nakomelingschap van zijn dochter *Marie de Ghier*. Over deze genealogie en over genoemde vicarie kan men uitvoerig lezen in het maandblad „De Nederlandsche Leeuw” anno 1943, kolom 102 en kolom 115.

De gestelde voorbeelden vormen geen uitzonderingen, maar geven blijk van een zeer gewoon verschijnsel in wisseling van achternamen onder alle lagen der bevolking. Dit verschijnsel maakte zelfs inbreuk op de aloude gewoonte, om de oudste zoon naar de grootvader van vaderszijde te vernoemen. Terloops stippen wij hier aan, dat bij een groot kindertal in een gezin soms tweemaal dezelfde doopnaam voorkwam, waarbij twee gelijknamige broers door het leven plachten te gaan als „Dirk de oude” en als „Dirk de jonge”. Heden ten dage onderscheidt men met „senior” en „junior” meestal twee generaties.

Het Concilie van Trente (1545—1563), dat, hoewel een kerkelijke vergadering, de verdienste van een wereld-parlement heeft gehad, besloot om het aannemen van vaste toenames ter onderscheiding van de doopnamen aan te bevelen. Dit besluit voorzag voorzeker in de behoefte aan sanering van het naamwezen, wanneer men let op de warwinkel van benamingen als van de Helmonder schepen uit den jare 1479: „*Dirc die Weder Willemsz* ook wel genaamd *Dirc wilen Willem Sweerts*, die men hiet van der *Kijmmenade* alias *Theodorus Tinctor*”. Deze persoon staat aan de kop der stamreeks *Sweerts de Landas* in „Nederland's Adelsboek” (historische reeks 1940—1954), gevolgd door zijn zoon mr. *Philippus Sweerts* gezegd *Suerius* of te wel meester *Philips artist*. De hervorming deed ons land echter niet bijster ontvankelijk zijn voor invloed van het Concilie van Trente, maar ook elders beperkte de bevolking zich in den beginne veelal nog tot achternamen van strikt persoonlijk karakter. Dank zij toenemende waardering voor zekere tradities hebben de achternamen hand over hand als geslachtsnamen bekljfd. Toen, bij decreet van Napoleon van 18 augustus 1811, het voeren van geslachtsnamen voorgeschreven werd, zijn daartoe vrij algemeen de bestaande achternamen gebezigd, waarvan de maatschappelijke betekenis de functie van geslachtsnamen inmiddels al dicht genaderd was. Eigenlijk pas van toen af aan is er sprake van een wettelijke regeling van het naamrecht. Een oriënterende studie over dit onderwerp is neergelegd in het academisch proefschrift van C. P. van Eeghen „Het rechtskarakter van den naam naar Nederlandsch recht” (Amsterdam, 1906). De term „naamrecht” doet velen allereerst denken aan bescherming van een handelsnaam, maar het naamrecht bestrijkt ook de genealogie. Artikel 317 Burgerlijk Wetboek rekent de ge-

slachtsnaam tot de bewijsmiddelen voor het bewijs van afstamming, terwijl artikel 62a bepaalt, dat de kinderen de geslachtsnaam van hun vader voeren. Wijziging van geslachtsnaam staat niet meer vrij, behoudens 's Konings toestemming. Dat het anders geweest is, mag de genealoog niet uit het oog verliezen, op straffe van ontsparing bij zijn onderzoek. Ook bedenke men, dat het nieuwe naamrecht van de vorige eeuw eerst langzaam ingang gevonden heeft en op verzet is gestuit, omdat het bevroeren van de geslachtsnaam als een onredelijke beperking der persoonlijke vrijheid gevoeld werd. De overheid heeft het pleit na enige decennia door een soepel beleid gewonnen, in welke periode aan de juiste registratie van geslachtsnamen bij de Burgerlijke Stand niet strikt de hand gehouden is. Er zijn in die tijd nog heel wat geslachtsnamen vrijelijk veranderd door toevoeging van een moedersnaam of van de naam ener heerlijkheid, als ware geen Koninklijke bewilliging vereist. In weerwil van het doelbewust soepel beleid van weleer heeft de overheid een eeuw later, in en kort na de bezettingstijd 1940—1945, een actie uitgevoerd tot schrapping uit de registers van die formeel onwettige „verdubbelingen” van geslachtsnamen, en op deze wijze werden de fouten van het voorgeslacht hoogst pijnlijk verhaald op een jongere generatie, die daaraan hoegenaamd niet debet was en plotseling in haar geslachtsnaam aangetast werd. De regering heeft gelukkig gehoor verleend aan een beroep op het historisch besef, gedaan in het maandblad „De Nederlandsche Leeuw” anno 1947 onder de titel „Genealogie in de rechtszaal”, en van verdere actie afgezien.

Zo zijn, na een bewogen geschiedenis, afstamming en geslachtsnaam wettelijk aaneengesmeed, en de burger van de twintigste eeuw voelt zich daar wel bij, terwijl hem buiten het rechtsverkeer de vrijheid van namen en roepnamen gelaten wordt.

§ 4. Het huwelijk.

Het beginsel van wettige afstamming schakelt het huwelijk in bij de genealogische methode. Kerk en Staat hebben al vroeg begrepen welk gewicht het mensdom aan het huwelijk hecht, en hebben sindsdien om strijd getracht zich te verzekeren van deze sleutelpositie in de samenleving; de trits kerkelijk huwelijk-burgerlijk huwelijk-wettig huwelijk behoort nog tot het hedendaags politiek gesprek. De genealoog zal zich moeten richten naar de gedaante, die de wet van het land aan het huwelijk geeft, en naar de voorafgaande ontwikkeling. Wij raden, voor nadere studie, lezing aan van de door Van Apeldoorn geschreven „Geschiedenis van het Nederlandsch huwelijksrecht”, uitgave 1925, en vooral ook van „Het Nederlandse Huwelijksrecht van de Reformatie tot de Codificatie”, door H. F. W. D. Fischer, in „Het Gemenebest”, nov./dec. 1955.

Om te beginnen bij de Middeleeuwen, gerekend van de 12de—16de eeuw, in dit tijdperk nam men een geldig huwelijk aan eenvoudigweg bij wilsovereenstemming van partijen. Deze regeling miste het kenmerk van openbaarheid, sloot controle door derden uit en veroorzaakte voor de gehuwden zelf (en hun nageslacht!) moeilijkheden met het bewijs. Er bestonden wel kerkelijke plechtigheden, maar deze waren niet essentieel voor de geldigheid van een huwelijk.

Het concilie van Trente (1545—1563), boven al genoemd, verlangde voor de geldigheid van een huwelijk, dat het door partijen gesloten was ten overstaan van de parochie-priester en twee getuigen.

Na de Hervorming ontstond ten onzent publiekrechtelijke bemoeienis. Reeds in 1576 vaardigden „baljuw en mannen”

van Rijnland het voorschrift uit, dat het huwelijk eerst voor hun gecommiteerden diende te worden afgekondigd, waarna het partijen vrijstond het huwelijk te sluiten hetzij in de gereformeerde kerk, hetzij ten overstaan van voornoemde gecommiteerden. Dit stelsel werd in de Politieke Ordonnantie van 1580 voor geheel Holland overgenomen: huwelijken in strijd met dit voorschrift gesloten waren „nul en van onwaarde”. De zeggenschap der gereformeerde kerk werd versterkt doordat niet langer partijen het huwelijk aangingen ten overstaan van de geestelijke, maar de kerkelijke bevestiging een voltooiend bestanddeel werd van de huwelijksvoltrekking.

De Staten van Utrecht trokken de huwelijkswetgeving aan zich bij ordonnantie van 6 oktober 1584⁵⁾. Hier was geen sprake van bemoeizucht ener „verlichte” overheid, maar van dringende noodzaak, omdat de roomse kerk haar monopolie verloren had en de gereformeerde kerk nog algemeen gezag miste, terwijl aan de talrijke roomsgezinden de gelegenheid ontnomen was tot plechtige huwelijksvoltrekking⁶⁾.

De ordonnantie voorzag tevens in een verplichte wettiging van het concubinaat van vele geestelijke heren, een maatschappelijk al geaccepteerde wijze van samenleven, omdat het coelibaat als een verouderde instelling gold. Niettemin was de reactie van heren kanuniken toch nog merkwaardig, toen commissarissen der stad Utrecht op navolging van de nieuwe ordonnantie aandrongen. Bij Muller lezen wij:

„Mr. Willem Taets van Amerongen, deeken t Oudemunster gehooft „opt voirseyde 12 articule, verclaerde, dat hij tzelve articule wel „begeert nae te coemen, ende is oversulex wel tevreden mettezelve „bijsit nyet meer te converseren.

„Mr. Johan van Renesse, canonic Sint Jans, gehooft opt voirseyde „articule, versocht uutstellige tot Lichtmis toecomende, om alsdan „bij hem verclaringe gedaan te worden, ende dit om oorsaecke syn „bysitster van kynde swangbaer is, die hy verhoopt tegens de vorseide „tyt te zullen verlegen wesen.

„Alit Gijsbert Cornelisdr., bijsit van Vrerick van Rhede, canonic „ten Dom, verclaerde weltevreden te zijn om te procederen tot trouwe „ende solemnisatie, soverre Vrerick van Rede sulcx belieft.”

Later, toen de Staten van Utrecht de domheren tot wereldlijke heren verklaard hadden, handelde de domheer Dr. Alexander van Lamsweerde nog radicaler door gereformeerd te worden en te trouwen met zijn huishoudster *Wilhelmina van Duyven*, die tevens een nicht van hem was⁷⁾.

Gelderland volgde de Hollandse Ordonnantie, maar de overige gewesten handhaafden het oude recht, en daar bleef gelden, dat de enkele wilsovereenstemming het huwelijk maakte, ongeacht kerkelijke of wereldlijke solemnisatie; voor doopsgezinden en joden liet men hier en daar nog bijzondere regelen toe. Deze talrijke schakeringen in onze landstreken bezorgden veel ongerief, en onder de bevolking van die dagen heerste onzekerheid. Tegen deze achtergrond begrijpen wij de hechtheid, waarmede *Jacobus van Hausselt*, schepen in de hoge bank van Driel (Bommelerwaard), en *Helena de Gier* de wettigheid van hun echt verankerden door op dezelfde dag van 15 april 1725 gereformeerd en rooms te trouwen. *Peter Heijendaal* en *Bartina Vermeer* sloten 27 september 1682 in het Gelderse Randwijk een gereformeerde echtverbintenis, op 11 november 1682 in het Kleefse Groessen een „roomse” echtverbintenis. Inzake de vraag, welke dezer huwelijken „van nul en van onwaarde” was, laten wij een uitspraak maar liever over aan een hooggeleerd rechtshistoricus, maar voor de genealoog zien wij in het algemeen geen noodzaak om een keuze te doen, welke men destijds doorgaans in de praktijk ook wel in het midden zal hebben gelaten.

⁵⁾ Vgl. Van de Water, *Placcaatboek I*, p. 436.

⁶⁾ Vgl. Mr. S. Muller Fz. „De invoering van het burgerlijk huwelijk te Utrecht”, in „Nederlandsch Archief voor kerkgeschiedenis” 1903, blz. 191.

⁷⁾ Vgl. Maris „Een honderdtal Nederlandsche Families”, uitgave 1946, blz. 201 sub V.

De Franse Revolutie heeft eenheid van wetgeving gebracht in de vorm van een verplichte huwelijksvoltrekking door een van staatswege aangewezen ambtenaar, in Holland ingevoerd bij resolutie van 7 mei 1795. Het stelsel van thans beoogt de voor de genealogie hoogst nuttige doeleinden: openbaarheid van het huwelijk, zekerheid omtrent het bestaan des huwelijks, waarborg tegen ongeoorloofde huwelijken, landelijke eenvoudigheid van het huwelijk.

Samenvattend is in ons land voor de genealogische werkwijze bepalend:

1. in de middeleeuwen, het vormloze huwelijk;
2. tijdens de republiek, a, in Holland, in Utrecht en in Gelderland het gereformeerd-kerkelijk of het burgerlijke huwelijk, b, in de andere gewesten het vormloze huwelijk;
3. sinds de Franse Revolutie, het burgerlijk huwelijk.

§ 5. Het bewijs.

Bewijs is de hoeksteen in de genealogische methode. Eerlijk gezegd, is bewijs een voor leken nauwelijks hanteerbare materie⁸⁾. Wie van bewijs absolute zekerheid verwacht, zal soms bedrogen uitkomen, en kwasi-zekerheid pleegt de mens slechts te aanvaarden als deze strookt met eigen wensen. In de wiskunde rust het bewijs op het onzeker element van het axioma; het strafrechterlijk bewijs wordt samengesteld, enerzijds, uit wettelijk aangewezen bewijsmiddelen, zoals getuigenverklaringen, geschriften, en, anderzijds, uit de overtuiging des rechters, terwijl voor het bewijs in het burgerlijk recht weer andere maatstaven gelden.

De genealogische methode is, krachtens het beginsel van „wettige afstamming”, gebonden aan het burgerrechtelijk bewijs, nader uitgewerkt in het familierecht. Er is dus geen sprake van een zelfstandig begrip „genealogisch bewijs” naast bijvoorbeeld, „wiskundig bewijs”. Hoe moeten wij nu aan met het bewijs 1e. van het huwelijk, en 2e. van de wettige afstamming?

a d 1 e: Het huwelijk:

a. Tijdens de Republiek, in Holland, in Utrecht en in Gelderland, en, nadien, in geheel Nederland heeft de huwelijksakte de kracht van enig en uitsluitend bewijsmiddel van een huwelijk. Staat echter vast, dat er geen registers hebben bestaan, of dat deze verloren zijn gegaan, dan wel dat de gezochte akte daaraan ontbreekt, dan mag het bewijs van het bestaan des huwelijks door elk ander erkend bewijsmiddel geleverd worden, mits tevens een uiterlijk bezit van de huwelijke staat aanwezig zij.

b. Tijdens de Republiek, in de andere gewesten dan Holland, Utrecht en Gelderland, en voordien in geheel Nederland, staat de bewijsoverlevering van het (vormloze!) huwelijk door alle erkende bewijsmiddelen vrij; waarbij het uiterlijk bezit van de huwelijke staat een voornaam kenmerk is.

In de gevallen a en b verstaan wij onder „het uiterlijk bezit van huwelijke staat” de staat, welke zich door feiten en omstandigheden kenbaar maakt als ware het een wettelijke huwelijke staat.

a d 2 e: De afstamming:

De hoofdregel naar hedendaags recht is, dat wettig is het kind, dat geacht wordt uit het huwelijk der ouders geboren te zijn. Aldus ook het Oud-Hollands recht: „die ontvangen

⁸⁾ Zie de discussie over „Onbewezen Stamreeksen in „Nederlandsche Leeuw” 1956, kol. 301 en 368, waarbij wij deze uiteenzetting hebben toegezegd.

⁹⁾ Vgl. De Groot, Inleiding I 12 § 2.

zijn terwijl beide ouders te samen in den egt gebonden”⁹⁾. Het huwelijk der ouders bewezen zijnde, kunnen zich drie gevallen voordoen:

- a. bij aanwezigheid van een geboorteakte, ligt het enig en uitsluitend bewijs der afstamming van het kind in die akte.
- b. bij gebreke ener geboorteakte staat het bewijs van afstamming vrij met alle erkende bewijsmiddelen ten bewijze van het ongestoord bezit van staat van wettig kind, de belangrijkste criteria hierbij zijn:

dat de betrokkene altijd de naam heeft gedragen van de beweerdde vader; dat de beweerdde vader de betrokkene als wettig kind behandeld heeft; dat de verhouding vader-wettig kind in de maatschappij aanhoudend erkend is, en dat de familie het kind als zodanig aanvaard heeft.

c. bij gebreke zowel van de geboorteakte als van het onafgebroken bezit van staat, wordt getuigen-bewijs toegelaten mits gesteund hetzij door familiepapieren of andere bescheiden van belanghebbende, hetzij door vermoedens of aanwijzingen uit vaststaande „zwaarwichtige” feiten.

In elk dezer drie gevallen dient men bovendien te bewijzen, dat de persoon, wiens afstamming in het geding is, en het bedoelde kind identiek zijn.¹⁰⁾

Met deze staalkaart tot richtsnoer kan de genealoog aan het werk tijgen. In eerste aanleg zullen de acta van de Burgerlijke Stand dienen, en wel de volledige akten met eventuele bijlagen en kanttekeningen; extracten missen de details, welke genealogisch juist belangwekkend zijn, terwijl het streven van de overheid bestaat om de extracten in dit opzicht nog te besnoeien. Wij hebben hier en daar bij administraties van de Burgerlijke Stand wel eens een zekere kenlijk aan routine te wijten „beroepsblindheid” ontmoet voor de genealogische waarde van de volledige bescheiden, waardoor, ondanks uitdrukkelijke aanvraag, niettemin slechts een extract werd afgegeven. De onderzoeker zij ten deze extra diligent! Opklimend tot oudere generaties krijgt de genealoog te doen met kerkelijke registers, waarvan wij de betekenis boven bespraken. De boeking der huwelijken gesloten voor de magistraat vóór de invoering van de Burgerlijke Stand heeft op uiteenlopende wijze plaatsgevonden, soms in daartoe ingerichte registers, soms tussen notulen van de raadsbesluiten, soms indirect in impostregisters. Wij kunnen te dezer plaatse hierover niet uitweiden.

De moeilijkste fase in een genealogisch werkstuk doet zich voor bij ontstentenis van huwelijks- en geboorte- of doopakten. De vrije bewijsvoering — binnen het boven aangegeven kader — geeft aan het vernuft van de genealoog grote kansen: als een legkaart zal hij zijn stamboom uit allerhande stukken moeten bijeenbrengen, waarbij die stukken niet al pasklaar voor de hand liggen, maar nog moeten worden opgespoord. Hier komt dan aan de orde de bewijsvoering door elk erkend bewijsmiddel, te weten: authentieke en onderhandse geschriften, attestaties van getuigen, registers en huiselijke papieren, alsmede vermoedens. Van de opgesomde bewijsmiddelen noemen wij in het bijzonder de „vermoedens”, dit zijn de beredeneerde gevolgtrekkingen, welke men uit een bekende daadzaak afleidt tot een onbekende daadzaak. Beredeneerde gevolgtrekkingen van dit slag leveren, ons inziens, de gewichtigste en fraaiste bijdragen tot het genealogisch opsporingsonderzoek. Laat ons de methode van bewijsvoering door

¹⁰⁾ Zie voorts Mr. T. Koopmans, in „Het Personeel Statuut” 1957, blz. 21.

vermoedens toelichten met een geval uit de praktijk:

Anna van Beeck, j.d. van Amsterdam, huwde aldaar 20 december 1643 *Pieter Ruttens*. Haar ouders werden gezocht. Bij de gevonden akte van huwelijksvoorwaarden was zij geassisteerd van haar ooms *Isaack van Beeck* en *Zacharias Hooftman*, en van haar cousins *Jean Fontaine* en *Mr. Pieter van Reigersbergen*. Elias „De Vroedschap van Amsterdam” noemt deze cousins onder de schoonzons van *Martin Hooftman*, een broer van *Zacharias*, voornoemd. Uit deze bekende feiten leidt men af, dat *Anna van Beeck* een dochter geweest moet zijn van een echtpaar *Van Beeck-Hooftman*. Nu deed zich de zwarigheid voor, dat twee broers *Van Beeck*, *Joost* en *Abraham*, gehuwd waren met onderscheidelijk twee zusters *Anna* en *Maria Hooftman*. Welk van deze echtparen liet zich aanwijzen als het uitverkoren ouderpaar van onze *Anna*? Ook deze hindernis werd genomen volgens de methode van berekeneerde gevolgtrekkingen, welke men uit een bekende daadzaak afleidt tot een onbekende daadzaak, d.w.z. door vermoedens. *Anna van Beeck* heette in haar huwelijksakte geboortig van Amsterdam. Daar ter stede kwam onder de dopelingen van het in aanmerking komend tijdvak slechts een *Anna van Beeck* voor, gedoopt op 20 augustus 1620, dochter van *Abraham van Beeck* en *Maria Hooftman*. Bij de doop van kleinkinderen van *Anna van Beeck* en *Pieter Ruttens* verschenen als getuigen ooms *Isaac* en *Abraham van Beeck*, die vereenzelvigd konden worden met de te Amsterdam in 1621 en 1623 gedoopte broers van de in 1620 gedoopte *Anna van Beeck*. Aldus werd door berekeneerde gevolgtrekkingen uit vorenstaande bekende feiten het bewijs geleverd, dat de gezochte ouders van *Anna van Beeck* zijn geweest *Abraham van Beeck* en *Maria Hooftman*¹¹⁾. Dit was een voorbeeld uit vele. Echter, een volkomen verantwoorde bewijsvoering sluit dwaling nog niet uit. Voor ons ligt hiervan een frappant staaltje:

Mr. *Lubbert van Hattem*, burgemeester van Kampen, † 1528, en *Mette* zijn vrouw waren de ouders van Mr. *Ludolf van Hattem*. Bij de opvoering van de stamreeks volgde uit een samenstel van drie akten, dat *Aleijd*, weduwe Mr. *Ludolf Lubberts van Hattem*, de grootmoeder geweest was van de kinderen van Mr. *Lubbert* en *Mette*, voornoemd.

Met gerust geweten zou men uit deze feiten voor bewezen mogen aannemen:

- I. *Lubbert van Hattem*.
- II. Mr. *Ludolf van Hattem*, tr. *Aleijd*.
- III. Mr. *Lubbert van Hattem*, tr. *Mette*.
- IV. Mr. *Ludolf van Hattem*.

Maar het pakte anders uit, toen een volgende akte uitwees, dat III Mr. *Lubbert* een Peterszoon was, en nader bleek gesproten te zijn uit het tweede huwelijk van *Aleijd* met een *Peter Lubberts van Hattem*¹²⁾! Dwalingen van dit soort zijn zeker verschoonbaar, maar desalniettemin misleidend.

Uit onze beschouwingen over het bewijs trekken wij de algemene les, dat de juistheid van een opgespoorde stamboom slechts door waardering van het bewijsmateriaal kan worden bepaald. Mededeling van de gebezigde bewijsvoering is daarom een allereerste vereiste voor een genealogisch werkstuk. Verschil van inzicht over de kracht van bewijsmiddelen is

¹¹⁾ Vgl. „De Van Beeck's uit de Zeven Kerken van Rome”, in „Nederlandsche Leeuw” 1956, kol. 207.

¹²⁾ Zie „De Hertogin van Chandos, Lydia Catharina van Hattem, en haar voorgelacht”, in „Nederlandsche Leeuw” 1956, kol. 114 § 5.

allerm minst ondenkbaar. Wij poneren, — zonder stelling te nemen —, de omstrede vraag van de historische bewijskracht van het Oude Testament, welke Heilige Schrift een ganse genealogie behelst! Voor de genealogische methode is bijzonder dienstig de wettelijke erkenning als bewijsmiddelen van huiselijke registers en papieren; voor wat betreft de bewijskracht hechten wij hiervan de meeste waarde aan aantekeningen in familiebijbels, aan bidprentjes en aan geregeld bijgehouden dagboeken, terwijl wij de grootste reserve bepleiten voor ongedocumenteerde stamtafels. De bewijskracht der heraldiek beperkt men, uit ervaring, tot het tijdperk der middeleeuwen.

§ 6. Projectie der genealogische methode.

De genealogische methode, geprojecteerd in het verleden, doorsnijdt de geschiedenis, en evenals een chirurgische ingreep in het menselijk lichaam kennis vereist van de aangesneden omgeving, zal het genealogisch werk slechts kunnen gedijen bij begrip voor de evaluerende historische sfeer, waarin de opeenvolgende geledingen ener stamreeks doordringen.

De genealoog dringt door in de sfeer van aardrijkskunde, rechterlijke en kerkelijke indelingen; wij moeten ons tot enkele facetten beperken. Zo doet zich bij een onderzoek in de „Langstraat” de invloed gelden van de Elisabethsvloed, die in 1421 de Hollandse dorpen en ambachten dezer streek van Holland afgescheurd heeft, terwijl de genealogische betrekkingen met het overig baljuwschap van Zuidholland nog lang aanwijsbaar zijn gebleven. Sedert de Wet van 10 februari 1815 behoort dit gebied, ook formeel, tot de provincie Noordbrabant. Een ander voorbeeld ontleen wij aan de Overbetuwe, eertijds een bijkans zelfgenoegzame maatschappelijke eenheid. Bij raadpleging van de inventaris van het oud-rechterlijk archief, — dit verhaal dateert van omstreeks 1928 —, leek het alsof voor een genealogisch onderzoek onder Heteren (Over Betuwe) alleen protocollen van bezwaar beschikbaar waren sedert 1654. Eerst door nadere studie kwam aan het licht, dat de ambtman-richter van Overbetuwe de bank gespannen had te Andelst tot 1445, daarna een paar eeuwen te Valburg en later te Elst, zodat de gerechtsprotocollen, die onder deze verschillende plaatsnamen te boek staan, het ganse rechtsgebied, Heteren inclus, bestrijken. Dank zij deze ervaring slaagde het te Heteren ondernomen onderzoek naar de genealogie *Vermeer* aanmerkelijk verder dan tot 1654¹³⁾. Onze bevinding werd bevestigd door Mr. W. de Vries, die de ingewikkelde rechterlijke organisatie van Over-Betuwe ontward heeft in een reeks „Bijdragen tot de geschiedenis van het rechterlijk bestel in Gelderland”, in de jaarboeken der vereniging „Gelre”, LI 1949 en volgende. Ook kerkelijke indelingen moet men kennen. Wij denken aan de opsporing van de ouders van een omstreeks 1750 te Heiningen geboren jongeman, die te 's-Hertogenbosch huwde. Het dorp Heiningen, gelegen in de noordwest-hoek van Brabant, bezat een eigen schepenbank en uit een overvloed van akten kon aldaar het voorgelacht van de jongeman, gedurende de 18de en de 17de eeuw, aan het licht gebracht worden, maar een doop- of trouwboek was niet te vinden. Toch waren de doop- en trouwinschrijvingen van al die voorzaten aanwezig, en wel in de kerk van het naburig Fijnaart. De oorzaak hiervan was, dat „die van Heiningen” kerkelijk één (gereformeerde) gemeente vormden met „die van Fijnaart”, en te Fijnaart kerk-

¹³⁾ Zie noot 7, blz. 165 en volgende.

ten. Zonder deze wetenschap kan een genealoog het niet stellen. Wij halen juist dit geval aan, omdat de kerkgeschiedenis van Fijnaart in het groter verband der Reformatie zo leerzaam is beschreven door A. Hallema „Hoofdtrekken uit de geschiedenis der Nederlandsch Hervormde Gemeente te Fijnaart-Heiningen 1587—1937”. De lezer kan zich hierdoor ook meer algemeen oriënteren.

Door het opdiepen van namen en data zonder meer, schept men geen beeld van het werkelijk maatschappelijk leven van het voorgeslacht. Het voorgeslacht moet worden aangekleed naar de mode van zijn tijd. Meestal komt men een heel eind in de goede richting door zelfs schijnbaar nietige, biografische bijzonderheden te belichten met de locale geschiedenis, waarvan voor vrijwel alle oorden van ons land publicaties voorhanden zijn. In bescheidenheid kan de aspirant-onderzoeker zich spiegelen aan werken, waarin tal van geslachten gekarakteriseerd zijn. Wij noemen J. E. Elias „De Vroedschap van Amsterdam 1578—1795”, P. D. de Vos „De Vroedschap van Zierikzee van de tweede helft der 16de eeuw tot 1795”, A. F. O. van Sasse van Ijselt „De voorname huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch, alsmede hunne eigenaars of bewoners in vroegere eeuwen 1500—1810”, en verwijzen voor aanvulling van deze bloemlezing naar de indrukwekkende reeks in het „Genealogisch Repertorium” van E. A. van Beresteyn. Een toonbeeld van een kundig aangeklede genealogie van een bepaald geslacht zien wij in de „Geschiedenis van het geslacht Van Son, eertijds geheten van Broeckhoven”, Dordrecht 1946 en vlg.¹⁴⁾

De genealoog geve er zich voortdurend rekenschap van, dat de opeenvolgende generaties hebben geleefd in opeenvolgende tijdvakken onder zich steeds wijzigende verhoudingen. De waardering van stad en land, van arbeid, beroep en geld, van geloof en wetenschap, van stand, en van wat niet al is aan sterke schommelingen onderhevig geweest. Ondanks deze waarschuwing moet het menigeen moeilijk vallen te begrijpen, dat, terwijl onze regenten-tijd toch niet democratisch wordt geheten, anno 1650 *Abraham van Braam*, die schrijnwerker was, burgemeester der belangrijke stad Den Briel en raad ter admiraliteit op de Maas kon zijn, of, een ander voorbeeld, dat ook ten plattelande een oligarchie heerste gevormd uit de kleine kring van de door zekere gegoedheid gekwalificeerde „bouwman” met uitsluiting van de gewone „landman”, welke beide categorieën thans, zonder onderscheid, „boer” of „landbouwer” genoemd worden en gelijke politieke rechten bezitten, om nog maar niet te spreken van de landarbeider. Onze twintigste eeuwse bril lijkt wel te zwak, om in de huistimmerman, de schoenmaker en de boekhouder der zeventiende eeuw de grote aannemer van werken, de schoenfabrikant-leerlooier en de administrateur-bedrijfshoofd van thans te zien. Heel duidelijk is de devaluatie der benaming van „boekhouder” getypeerd in het maandblad „Amstelodamum” anno 1948, bladzijde 42. Trouwens devaluatie van kwaliteiten is een algemeen verschijnsel in de geschiedenis; wij behoeven maar te denken aan de kwaliteit „mevrouw” in de omgangstaal.

De genealogische methode, geprojecteerd op het doel, kan gericht zijn op de samenstelling van genealogische

¹⁴⁾ Recentere uitgaven zijn o.m. „Graswinckel. Geschiedenis van een Delfts brouwers- en regenten-geslacht”, door D. P. M. Graswinckel, 's-Gravenhage 1956; „Herde, Heerde, Heerdt. Geschiedenis van het geslacht van Heerdt”, door A. C. van Heerdt, Assen 1957 [van Goreum's Nederlandsch Familie Archief dl. IV], en „De geschiedenis van een Westfriese regentenfamilie. Het geslacht Merens”, door A. Merens, 's-Gravenhage 1957.

werkstukken van verschillende vorm en inhoud. Wij volstaan nu met een algemeen overzicht van de gangbare werkstukken:

1. Het rangschikken van alle voorzaten van een bepaalde persoon in de rechte opgaande lijn, waarvan het product is de stamreeks; men vindt voorbeelden te kust en te keur in genealogische tijdschriften.

2. Het rangschikken van alle voorzaten van een bepaalde persoon in de manlijke en in de vrouwelijke opgaande lijnen, waarvan het product is de kwartierstaat. Men zie hiervoor de jubileum-uitgave van ons genootschap.

3. Het rangschikken van alle manlijke en vrouwelijke afstammelingen uit één bepaalde persoon in de nederdalende manlijke lijn, waarvan het product is de uitgewerkte genealogie van een geslacht.

4. Het rangschikken van alle manlijke en vrouwelijke afstammelingen uit één bepaalde persoon in de nederdalende zo manlijke als vrouwelijke lijnen, waarvan het product is de parenteelstaat.

Voorbeeldige bewerkingen van een kwartierstaat, van een genealogie en van een parenteelstaat zijn door het Centraal Bureau voor Genealogie bijeengebracht in de unieke uitgave anno 1952 van het Koninklijk Nederlandsch genootschap voor geslacht- en wapenkunde te 's-Gravenhage, getiteld „Jan van Riebeeck, zijn vóór- en nageslacht”.

5. Het rangschikken van iemand onder één voorvader, van wie hij twee of meermalen van vaders- en/of van moederszijde afstamt; waarvan het product is kwartierverlies. Bekend is de meervoudige afstamming van onze Koninklijke prinsessen uit Willem de Zwijger. Vooral in gesloten dorps-gemeenschappen komt, door het „onder elkaar trouwen”, veel kwartierverlies voor.

In al deze gevallen is de juiste methode van onderzoek, om te werken van het voorhanden punt van uitgang naar het voorgenoemde doel; dit houdt in, dat punt van uitgang is, ad 1: de persoon, wiens stamreeks opgebouwd wordt, vervolgens diens vader en zo verder, ad 2: de persoon, wiens kwartierstaat aan de orde is — de zogenaamde kwartierdrager —, vervolgens diens ouders, grootouders en zo verder, ad 3 en 4: de stamvader en vervolgens diens opvolgende nazaten, en ad 5: de betrokken persoon, diens ouders en zo verder.

§ 7. Besluit van dit opstel.

In dit opstel stelden wij voorop, dat de genealogie is gebleven populair domein voor ieder. Al schrijvende is er toch veel leerstelligs uit onze pen gevloeid. De lezer kan echter gerust zijn genealogische liefhebberij beoefenen zonder bovenstaande geleerdheid onder de knie te hebben. Voldoende is, dat hij zich enigszins gesterkt gevoelt door een algemene indruk van de genealogische methode; voor de praktijk wapene hij zich, bijvoorbeeld, met dit drietal boeken:

1. „Genealogisch Repertorium” van E. A. van Beresteyn, uitgave Centraal Bureau voor Genealogie, 's-Gravenhage 1948;

2. „Stamboomonderzoek in de praktijk” van H. L. Kruijmel, uitgave H. de Bot, Rotterdam 1952; en

3. „Beknopte handleiding tot de kennis van het Nederlandsche Oude Schrift” van H. Brouwer, uitgave n.v. Rutgers, Naarden 1941.

Men zou ook wel een ander „recept” kunnen samenstellen, om de genealogische methode te benaderen voor de praktische toepassing. De genealogie is, ook bij wetenschappelijke beoefening, een avontuurlijk bedrijf met alle teleurstellingen en verrassingen van dien! Al doende leert men.